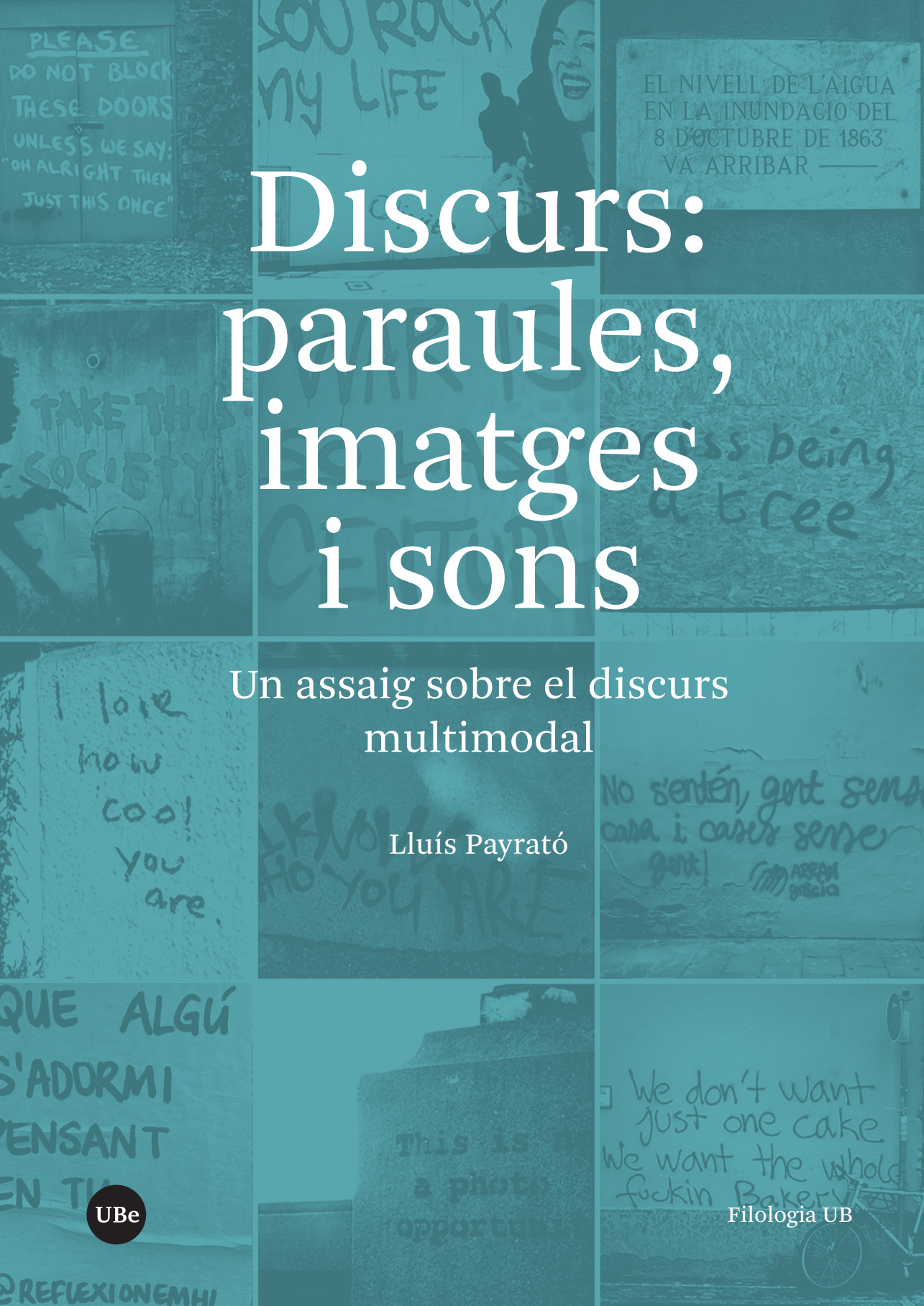

Discurs: paraules, imatges i sons

Un assaig sobre el discurs
multimodal

Lluís Payrató

UBe

Filologia UB

Discurs:
paraules,
imatges
i sons

Discurs: paraules, imatges i sons

Un assaig sobre el discurs
multimodal

Lluís Payrató

POSTFACI D'ALBERT SOLER

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Edicions

Filologia UB

A Vicent Salvador,
in memoriam

Era un peix enigmàtic,
fins que va arribar algú
que en sabia el nom.

JOAN FUSTER

Exordi. Dotze microdiscursos amb pietat (sobre el discurs)

L'única manera d'entendre
un pròleg és llegir-lo
després del llibre.

JOAN FUSTER

O. ZONA ZERO

Discurs *m* Allò que hom diu d'una manera seguida, esp. allò que, dit o llegit en públic, tracta d'un assumpte amb cert mètode i certa extensió. *Pronunciar un discurs. Fer un discurs. Un discurs eloqüent. Un discurs improvisat. Un discurs de recepció (d'un acadèmic), d'obertura (d'un curs). L'exordi d'un discurs* | El seguit de mots i de frases que formen el llenguatge parlat o escrit. *Discurs familiar; elevat. Les qualitats del discurs: ordre, claredat...* | Les parts del discurs: l'article, el substantiu, l'adjectiu.

Pompeu Fabra, *Diccionari general de la llengua catalana, s.v. discurs*

I. UNIVERS DISCURSIU: MULTIPLICITAT I UNICITAT

Immensitat. Una estrella al costat de milers de milions d'estrelles... que són al costat d'altres milers de milions. Un discurs, un text, una paraula... tal vegada una imatge i un so. Al costat de milers de milions d'altres discursos. Desconeguts, insospitats. Com capbussar-se en la immensitat del mar, mar endins, i imaginar on s'acaba el volum d'aigua. Uns pocs quilograms de carn i pensament envoltats per una massa d'aigua indefinida, sentida com infinita. Infinituds i indefinicions que ens aclaparen i sobrepassen. Imaginem sovint la immensitat de l'univers comptant estrelles, o mirant-les. ¿Quan i com pensem en la immensitat del discurs? Univers i discurs: un doble exemple de multiplicitat de mostres i alhora d'unitat en la categoria.

La immensitat del nombre i tipus de discursos és un tret que defineix la nostra societat, la nostra cultura. El triangle cultura – societat – comunicació s’omple amb el discurs. Diem que la nostra espècie és *homo loquens*, però s’hauria de dir que és *homo discursivus*. Sí, tècnicament som *homo sapiens* (*homo sapiens sapiens*, per dir-ho bé i ben repetit), però també caldria emfatitzar que som *homo textualis*: animals que fem textos. Uns textos que alhora són discursos, l’altra cara de la moneda: l’estat i el procés. La capacitat de llenguatge es tradueix en textos i discursos, que ens fan humans, que ens han fet humans. I tanmateix les *persones* —les qui ‘sonen’ ‘per’, ‘a través de’— no solem ser conscients, a la vida corrent, del poder i la immensitat del discurs. Si de cas solem pensar en paraules o en sons, o potser en imatges. Però el més rellevant n’és la funció: les unes, els altres i les altres serveixen per fer discursos.

Hi ha tants discursos —o més— com estrelles a l’univers; i els renovem i incrementem constantment. Al costat de la immensitat, la creativitat caracteritza el discurs com un atribut essencial. En qualsevol discurs hi ressonen ecos i altres veus, però alhora qualsevol discurs és essencialment nou. Fins i tot el plagi, que renova (amb frau o sense, a la manera clàssica) el mateix discurs en un context diferent. No és absurd, és paradoxa, i les paradoxes s’aferren sovint al discurs. Com l’heterogeneïtat i l’originalitat, inverses del plagi i la còpia, del clon o la repetició. El discurs és immensament heterogeni, i encara que a voltes no ho sembli, és cada vegada i sempre indefectiblement creatiu.

2. IMMENS: HETEROGENI I CREATIU (ENTRE L’U I EL TRES)

¿Un assaig sobre la immensitat, o l’heterogeneïtat, o la creativitat... o sobre totes tres relligades, com cadenes d’ADN, al discurs? A qui se li acudiria? A algú que accepti la mediocritat —més grisa que daurada— de controlar i reduir les expectatives, de reduir-les a una modesta, raonada i raonable reflexió. I a algú que busqui la benevolència de qui llegeix... com qui a la nit busca un estel per orientar-se.

Les coordenades d’aquest text són senzilles. El discurs és un fenomen polièdric, polifacètic, per bé que el llenguatge és lineal: $a_1, a_2, a_3, \dots a_n$. El repte de la simultaneïtat dels senyals comunicatius i dels nivells (i opcions) de la interpretació ha de passar pel sedàs d’una explicació forçosament seqüencial, fenomen rere fenomen, unitat rere unitat.

Aquest preàmbul, amb dotze microdiscursos a la recerca d'un text, presenta els ingredients i en fa un tast. Els capítols següents ofereixen alguns plats presentats de la millor manera possible i, si més no, cuinats amb bona intenció. Les receptes intenten explicar gustos i sensacions, són assajos interpretatius sobre com barrejar ingredients: en són mostres la informació (un discurs sempre informa, del que diu i de qui ho diu i ho fa dir), l'estil (com estructurar, fer cohesiva, coherent i expressiva la informació), la multimodalitat (¿què aporta la no-verbalitat a la verbalitat?), la promiscuïtat dels gèneres textuais i comunicatius (el discurs polític com a discurs de l'espectacle?, ¿el discurs històric com a text narratiu?) o l'ambigüïtat (¿com entendre el que no té una interpretació unívoca, i per què?).

Dotze números, els primers, i dotze discursos inicials. Un, unicitat; dos, duplicitat; tres... divinitat? Ànima, cos i ment? Reducció (¿gastronòmica, també?) a una geometria convencional, encara que sovint associada a l'esperit diví. Paraules, sons i imatges: excel·lent trilogia... potser divina. Al capdavant, el discurs no és aliè al misteri.

3. TRIANGLE

Tres vèrtexs i una tercera (gran) anàfora del text: societat, cultura i comunicació. Amb el discurs enmig, omplint i relligant. No se sap si hi haurà futur, ni com serà si n'hi ha, però la societat es fonamenta en la cultura, sabem que cap cultura és asocial i que els vincles, per poder ser «éssers culturals» i «éssers socials», necessiten ser inevitablement comunicatius. Rebem una base genètica i amb ella un estri mental (i «protogramatical»), també una capacitat innata per comunicar-nos, però rebem igualment, i ja no per via genètica, una societat i una cultura, o viceversa, tant li fa. I sabem, o suposem que sabem, que sempre hi haurà discurs: *hi haurà* comunicació, societat i cultura.

Des d'un punt de vista filogenètic, la nostra espècie s'ha humanitzat gràcies a la comunicació i, doncs, al discurs —verbal i no verbal— que la materialitza. Des d'un punt de vista ontogenètic, els nostres *cadells* es desenvolupen i es fan homes i dones gràcies a un procés d'ensenyament/aprenentatge basat també en la comunicació i el discurs. Només els casos patològics s'aparten dels éssers *discursejadors* normals i corrents. Però l'educació no és cega: no tothom és competent, crític i espavilat en el mateix grau; ni a sota cada pedra hi ha un poeta ni, dins de cada aula, un expert en filosofia. La bona educació,

l'educació *humana*, respecta el dret de tothom al discurs i en fomenta el talent i capacitat.

Eduquem amb models de comportament i, per tant, eduquem amb models lingüístics i discursius. Parlar és una forma de comportar-se. Per consegüent, comportar-se d'una manera crítica serà el resultat d'una educació crítica, i aquesta, al seu torn, és impensable sense una capacitat d'anàlisi crítica dels fenòmens discursius i comunicatius. En una societat i una cultura concebudes i previsibles (cada vegada més) amb una naturalesa líquida i, fins i tot, gasosa, defensar la capacitat crítica en el currículum educatiu aporta un fonament sòlid convenient i apreciable.

4. ESSÈNCIA I EXPANSIÓ. EXTENSIÓ I INTENSIO

Quatre? Les quatre estacions. Immensitat, creativitat, heterogeneïtat i unitat. O els quatre genets de l'apocalipsi, esclar i és clar: victòria, guerra, fam i mort. O, per un camí molt menys apocalíptic i més irònic, decantar-se pel vell acudit escolar dels nervis i la memorització portada a l'absurd: «Els quatre evangelistes són tres: Marc i Joan». I passar així del quatre al dos, la seva arrel quadrada. L'absurd, teatral o no, redueix: *no som res...*

Al capdavant, si ens tornem (hiper)essencialistes i alhora tendim al resum del resum, destaquen dues coses essencials a la vida: l'*amor* i la *mort*. Escrites, semblen més diferents, però dites i viscudes, no tant: parant bé l'orella, la diferència —en algunes varietats del català— és només l'obertura d'una vocal. En d'altres s'hi afegeix un reforç dental, cap al final (de la paraula). Entès tot plegat com a síntesi de síntesis, certament el discurs no apareix ni en primer pla ni com a protagonista, però de seguida s'aprecia, per poc que es desconstrueixi l'amalgama, que el discurs sí que és imprescindible per explicar el que s'ha dit.

Què serien l'amor i la mort si no en poguéssim parlar? ¿Conceptes sense verbalitzar? Sensacions o emocions no dites? La mort tot ho posa a lloc, ens democratitza a la brava i fa que la resta sembli una broma, tot ben ridícul, tot ben insubstancial. L'amor justifica una existència que altrament apunta a l'absurd, si més no a la inconsistència. I el discurs serveix per comunicar l'essència, l'absurdatat i les incomplecions, en qualsevol ordre de preferència o barrejades. La vida, un passeig discursiu entre la vida i la mort. Hans Koning ja escrivia coses similars (1961) i John Huston hi posava imatges i sons (1969).

Tant de bo que els components i les mescles d'aquest assaig resultin adequats i rellevants, i deixin un bon gust almenys en les persones que han contribuït a fer-lo —ho sàpiguen o no— i en les que el llegeixin. Cuinar com escriure, l'escrit com un viatge... Metàfores a dojo per atreure lectors i lectores al que s'escriu i a qui escriu, perquè mai els fulls que s'han arribat a imprimir no quedin sense ser llegits. Gràcies a les divinitats, a la biologia evolucionista o a tot plegat, el cicle comunicatiu i discursiu es completa i es tanca —si més no en una primera fase— amb les persones que el reben: qui escolta o qui llegeix, mana. Senyor(a), tingueu pietat.

5. ELS CINC DITS D'UNA MÀ

Cinc. Comptar de cinc en cinc, o de deu en deu, o de vint en vint. Com els dits. No és que el nostre cos *influeixi* en el nostre pensament: més aviat (i més senzill) —és que el fa— el *produceix*, el dissenya i el modela. L'antiga i tradicional *ànima* no té cap racó físic, i la moderna *ment* s'associa al cervell: un racó racional, sentimental, discursiu, lingüístic. I sovint s'oblida que el cervell no és ànima, és cos... encara que creï un esperit (o encara que creiem que ho fa), sigui el que sigui exactament aquest *esperit*. Discurs i imatges mentals. Raons combinades amb emocions i sentiments. Diferents maneres de sentir i concebre; al capdavant, de categoritzar. I amb unes realitats físiques que van a raure totes al cervell. Sempre ens quedarà el cor, és veritat, si es tria la vella metàfora, però només per al sentiment i l'emoció (del cor, en romanès, se'n diu *inima*, que ja es pot imaginar d'on ve). N'hi ha també que asseguruen que alguns raonen amb altres òrgans que no pas el cervell (però segurament no es deuen referir al cor).

La història sobre l'ànima i el cos és feixuga i pesa molt; molts anys, molts segles. Tanmateix, el fet és que la ment —psicològica— emergeix del cervell —fisiològic—. I encara que a vegades en diguem *ànima* o *esperit*, el pensament i el discurs neixen de la carn. Sons, imatges i paraules, que provenen del cervell i aprofiten altres òrgans del cos per materialitzar-se: mans, cares, cordes vocals, cavitats... Com si el cos fos la caixa de ressonància de la ment, una mena de percussió corporal, la més profunda i global imaginable. El cos és ment, i se'n fa càrrec i l'expressa.

La *incorporització* o *corporeïtzació* del discurs és inevitable. Per una banda diem *això*, i per una altra *allò*, perquè el nostre cos té dues bandes, i dues mans,

i moltes parelles d'òrgans. Però els límits no són mai gaire clars i la nostra capacitat argumentativa ens permet un nivell d'abstracció impensable —mai millor dit, literalment— en cap altra espècie animal, per pròxima que ens resulti.

Des del cos ens enlairem —o ens endarrerim— cap a on sigui: amb dues paraules ben dites som al segle XIII, a la Catalunya feudal, som Jaume I el Conqueridor preguntant-se si cal anar més cap al sud, o un emperador japonès o una princesa egípcia. Ens desplacem geografia i història enllà amb un cost mínim, i amb un cos que —si volem, igual que la veu— pot representar Jaume I, l'emperador o la princesa. Els ximpanzés són molt llestos i fan eines, i força animals passen la prova del mirall (el reconeixement facial); i alguns tenen moltíssima memòria social, com els dofins, però cap ni un no argumenta com ho fan els exemplars d'humans (al marge d'alguns representants d'extremismes polítics que lamentablement reneixen, com l'au fènix).

Argumentem, ens desplacem semànticament, parlem de qualsevol cosa que puguem imaginar o pensar... Jaume I es pot convertir en «Yaume y un palo» dins un vagó de metro, en el nom d'una parada. Alfons X, en «Alfons ics». Però no és qüestió de cultura, sinó de capacitat, de competència mental o cognitiva. Conversar i discursejar, només ho fem els humans, encara que a vegades sembli que no arribem gaire lluny, ni a peu ni amb metro.

6. EL SIS, ELS SIGNES

Sis. Com a adjectiu, és «el cinc més u» (Fabra *dixit*, al seu diccionari); i com a substantiu, el «nombre natural que segueix el cinc» (tal com diuen molts altres diccionaris, inclosos els oficials). Algunes enciclopèdies n'amplien la informació, i per reblar el clau afegeixen que precedeix el set...

Si entrem en terrenys més especialitzats, sabrem que és un nombre *perfecte*, *semiperfecte*, *triangular*... i doncs amb més qualitats que no pas sembla vist des d'uns ulls poc avesats a les matemàtiques (àlies «ciències exactes», mai més ben dit; i el discurs lexicogràfic dels números no és gens ambigu, també s'ha de dir). En canvi, sí que esdevé complicat definir certes entitats corrents sense entrar en tecnicismes propis de llenguatges especialitzats o de ciències formals. Llavors quedem abocats a una variació i a una restricció discursiva elemental i insalvable: malgrat tot el potencial del llenguatge verbal, som presoners del mateix llenguatge, sigui de la parla corrent o del registre tècnic.

No en podem escapar. No cal lamentar-se'n, però els límits del discurs són els límits del pensament i la imaginació, i els límits del pensament racional van de bracet del límits del llenguatge.

No és poc, però no ho és tot. Paraules, imatges i sons obren el camí de la multimodalitat a través de sumes i repeticions transversals, d'harmonies i contrastos, d'interseccions i combinacions: el discurs no és solament verbal, no està fet només de paraules. Una paraula es fa discurs o bé a través de l'oralitat —amb decibels (volum), hertzs (freqüència) i segons (temps)—, o bé a través de l'escriptura (amb una tipografia determinada: un *cos* de lletra en el blanc), o bé mitjançant la signació en les llengües de signes que s'han anat creant al llarg de la història, moltes en comunitats de parlants sords: un seguit de gestos en l'espai i el temps.

La capacitat per al discurs és mental, però la realitat física del discurs implica la *inscripció*, el trasllat de la competència cognitiva a una llengua oral, escrita o de signes, audible o visible, amb lletres (grafies) o signes manuals. Sempre apareixen els *cosos*: el que va del cap als peus o el de (la mida) de les lletres; el que gesticula, el que signa o el que escriu; no hi ha discurs sense cos i, doncs, sense materialitat, per molt esperit o esperits que l'impulsin. I la inscripció del discurs no és traduïble o traslladable intermodalment: es pot intentar descriure un petó o una abraçada, però no traduir o reproduir el que signifiquen; ni explicar la música amb paraules, ni traduir la poesia verbal a la gestualitat.

La història també ho ensenya. L'escriptura transcriu el so en imatges (pictogrames, ideogrames i grafies alfabètiques), com van descobrir les civilitzacions sumèria, egípcia, xinesa i maia; però no el crea. La lectura executa l'escrit, però tampoc no l'elabora. Les interconnexions modals també tenen els seus límits, i darrere —o abans— dels límits pren forma el llenguatge. Ment i símbols, paraules imatges i sons a punt per fer discurs. *Homo sapiens... homo symbolicus* (Ernst Cassirer *dixit*)... I sempre, sempre, *homo discursivus*.

7. SET SIGNIFICATS DEL SET?

Un set, el nombre (*el setè segell*). Un set, de tennis, que fa venir set, de beure. O figuradament, segons Pompeu Fabra, el «[d]esig ardent, impacient, d'alguna cosa» (*riqueses, honor, glòria o venjança*, als exemples del seu diccionari; déu-n'hi-do...).

El set com a estrip, en els teixits, amb una forma que recorda el número, preciosa i rara metonímia que no es repeteix fins al 22 (els ànecs) o el 69 (els cossos). Una altra vegada, i sempre, els cossos, carn i esperit inclosos i entrelaçats.

Set pot fer referència, encara, a l'hora (del matí o del vespre, l'ambigüitat se subdivideix i es replica) i a un conjunt d'estris (*kit*) o a un escenari ('plató'). No s'hi val a dir que són anglicismes, som al mercat lingüístic, hàbitat on es compra i es ven tot el que calgui, vingui d'on vingui. I de fet, si forcem la maquinària industrial, podríem arribar al vuit amb *Set*, un nom propi, i ben antic.

Amb tanta polisèmia i homonímia, amb tanta vaguetat, el dubte és com ens podem entendre quan diem o escrivim *set* (o *Set*). La indeterminació del llenguatge va molt més enllà del que se sol pensar i marca el camí de la indeterminació del discurs. Salvem l'ambigüitat —suposant que la vulguem salvar, per començar— només amb estratègies comunicatives específiques i sempre amb l'ajuda del context. No cal pensar que sigui un defecte: ¿elucubrem que seria millor disposar de set (o vuit) paraules diferents per a les accepcions anteriors? Hi ha d'haver un equilibri subjacent entre la necessitat d'informar amb precisió i l'economia de recursos de la generalització, per bé que és difícil de percebre i no s'observa al primer cop d'ull.

Comencem per afinar i pensem què vol dir *millor*. En aquest cas, convindrem que no vol pas dir *més econòmic*; però també és veritat que mesurar la ràtio *convenient* de polisèmies i homonímies (i el perill consegüent d'ambigüitats i malentesos) resulta una operació molt complexa. Segurament —no es pot demostrar però s'intueix—, una gramàtica mínima (semàntica inclosa) i una pragmàtica afinada (convencional i rellevant) esdevenen més eficients que altres possibles maquinàries, massa pesades i encarcerades (inabastables per a un cervell humà) o massa imprecises (per a una comunicació eficaç). En tot cas, i això és definitiu i concloent, els significats i les intencions que compten de veritat per entendre's i comunicar-se són presents a les interaccions discursives socials, no pas als diccionaris ni a les enciclopèdies. En aquest cas, són els parlants els qui manen, i és l'ús el qui decideix. Individus i grups socials —societats— lligats per discursos que neixen i, sovint, es legitimen, es reproduïxen, s'imiten o moren.

8. L'INFINIT

Ja s'ha dit abans i més amunt: una altra anàfora. El llenguatge i el discurs són, bàsicament, anafòrics, és a dir, miren enrere, en el paper o en el temps: «com

dèiem fa un moment», «com s'ha vist a la pàgina anterior»... Però cada vegada que obrim uns dos punts tendim al contrari, a la catàfora: «Escolta això que et diré ara: [...]». Horitzons enrere... i horitzons endavant, l'estructura, la cohesió i la coherència tenen sempre dos sentits, separats només pel temps o per l'espai, i pel recorregut mental que conviden a seguir.

Anàfores i catàfores serveixen per fer que els textos siguin cohesius, perquè un text és justament, com ens descobreix la seva etimologia, un *teixit* que s'ha anat elaborant amb diferents fils. Sense sets, sense estripades ni buits, amb continuïtat i lògica. I al seu torn un discurs és un text més un context determinat, un text que *discorre*.... si cal fins a l'infinit. Perquè *discurs* vol dir també precisament això: 'córrer per', 'córrer arreu'.

Hi ha poques entitats que *discorrin*: el llenguatge, el pensament, les idees, els sons i la música, l'aigua... i la vida. També els somnis i tot el que impliqui temps, cosa que fa veure que els discursos són processos i no pas estats. L'adscripció de l'infinit a una d'aquestes dues últimes entitats —processos i estats— ja esdevé molt més complicada... i no serà pas ara l'objecte de la discussió.

Sigui el que sigui exactament l'infinit, el gran truc del llenguatge és elaborar, amb mitjans finits, productes infinits. En català, vint-i-pocs fonemes constitueixen (com a unitats abstractes, sense significat) una articulació en un primer nivell i es concreten en un conjunt de sons una mica més ampli, però encara també molt limitat. Representable amb grafies: *e - s - t - a - t - u - t - a - r - i*. A continuació, una segona articulació, de morfemes (també com a unitats abstractes), està constituïda per unitats mínimes significatives: *govern*, *gover-nar*, *govern-ança*, *govern-ador-a*... El pas següent ja és pròpiament el discurs, amb morfemes (o morfs, mostres concretes) encadenats en sintagmes i constituint enunciats o oracions.

Mirat al revés de com s'acaba de presentar, ara de dalt a baix, el discurs (i cada enunciat concret) es pot descompondre en unitats significatives mínimes, en una primera articulació, i en no significatives (però sí distintives) en una segona articulació. De fet, la direcció és irrellevant, el que esdevé fonamental és la doble articulació, i la capacitat —tan econòmica i eficient— de construir un nombre infinit o indefinit d'enunciats amb un nombre finit (i molt reduït) de components. Tot plegat molt rendible i esmerçant-hi poc esforç: extraordinàriament eficaç, doncs. I tot renovable, amb informació i interacció instantànies... Si hi afegim la capacitat de crear i representar identitats, tindrem de tot: missatges i persones, llengües i pobles, identitats múl-

tiples. Uns quants sons, una llengua i, metàfora amunt, una pàtria. Paraules, sons i imatges també fan una pàtria: infinita, recreable.

9. EL NOU, DE NOU L'AMBIGÜITAT

Tornem a l'ambigüitat. Continuem amb J. V. Foix: «M'exalta el nou [...]», i sabrem el *què* precis de l'exaltació quan afegeix... que s'enamora del que és *vell*.

Contrast i cohesió, doncs, també, i la constatació que entenem els discursos des de «baix», des de sota cap amunt, des de les paraules i els enunciats cap a les macroestructures o superestructures semàntiques: o sigui, el que representen els resums, epígrafs o títols, per una banda, i els diferents components o episodis concrets, per l'altra.

També entenem els discursos de dalt cap a baix: quan obrim un llibre, ja solem saber (pel títol, si més no) si és de poesia o de cuina, i no confonem els poemes amb les receptes (els encapçalaments, si n'hi ha, solen ser ben diferents). Quan conversem, sabem molt bé si aspirem a una feina o si som els qui hem de valorar i decidir si algú és adequat per dur-la a terme. O bé si xerrem per xerrar, per fer-la petar, perquè el discurs —i la persona— també té dret a la intranscendència. Intranscendència, trivialitat, banalitat... Llocs de pas, cadenes plenes de tòpics i estereotips. «Ho sap tothom i és profecia»... encara i sempre J. V. Foix.

Els gèneres discursius marquen camins, són dreceres i guies cap a la interpretació, però també estan subjectes a la constant creativitat dels parlants, dels qui escriuen i es comuniquen. Entre tragèdies i comèdies apareixen tragicomèdies, i la *docuficció* actual era impensable fa cinquanta anys, quan els documentals eren solament documentals i les radionovel·les, teatre radiofònic, ficció. Què és un assaig? Literatura? Només? ¿O una mostra de recerca argumentativa sense l'habitual aparell científic («parafernàlia», segons la moda) del domini de les ciències? ¿Hi ha novel·les assagístiques i assajos novel·lescós? Es pot fer filosofia fent (només) assajos? ¿Es pot fer filosofia sense fer assajos? I incloure-hi un poema? Seria trampa?

Desvirtuem els gèneres o els fusionem? El que val per a la música o la gastronomia, ¿no val per al discurs? La resposta evident és el domini de la *hibridació*: som en un segle híbrid, *inter-*, *trans-* (i és un enunciat descriptiu, no pas valoratiu).

Al final, qui acaba manant no és el gènere, sinó qui el crea a cops d'enginy, tradició i transgressió. Els discursos són formacions ideològiques, sociocul-

turals, estètiques i històriques: (re)tornen, doncs, les múltiples cares del discurs, i al darrere sempre s'hi amaga un subjecte, un agent social i una persona que marca un estil en un moment històric determinat. El discurs és reflex d'una identitat —mirall, empremta— i alhora crea aquesta identitat com a estil discursiu: parlem com som, però alhora som com parlem. Com més llegim Shakespeare o sentim el veí del pis de dalt, més el coneixem; com més escrivim i parlem (i cridem), més ens coneixem i més ens coneixen.

No s'hauria de tractar de fer gaires més preguntes abans no es poguessin donar (algunes) possibles respostes, però encara som, tot just, al preàmbul; més endavant ja es desenvoluparà el que des d'aquests inicis s'insinua. *Insinuar* és una altra paraula perillosa quan parlem de discurs, més ambigua encara que *pressuposar* i, per descomptat, que *implicar*. Però també té un costat bo: «introduir per graus, a poc a poc» (*Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis catalans, 2007 [DIEC]).

Què en fem, de tot el que no és al text, però sí al discurs? ¿Què en fem, de tot el que comuniquem sense dir-ho? Si la distinció filosòfica entre el ser i el no ser es pogués aplicar al text, potser el resultat de les anàlisis discursives seria un altre. Però el no dit... *és*, o sigui, *hi és*, per paradoxal que pugui semblar; i *és* en algun lloc més enllà del text mateix, que és la ment de l'emissor o del receptor, o de tots dos.

El que no es diu o no s'ha dit, doncs, és imprescindible per acabar d'entendre —o per començar a entendre— el que es diu. Per això el discurs és bastant més o molt més que el text, sobretot certs discursos que tots intuïm, patim o produïm.

10. PRINCIPI I FINAL

L'1 i el 0. Hi ha criatures que, durant una època, llegeixen els nombres com si no fossin símbols: 2 + 9 igual a 29, i tan amples. I per què no? La notació és simbòlica, i *tres + cavalls* és igual a *tres cavalls*, amb lletres (paraules), sons o imatges. I tres cavalls són tres cavalls, i punt. O un, més un, més un, en codi binari.

Com és que podem jugar tant amb les paraules? Simplement perquè l'ús de les paraules conforma un joc, ja des del principi mateix. Però el joc és perillós, sobretot si algú cau en l'obsessió, i el final pot ser dramàtic. Tomàs Lluç (*Alteritat*, 2022) alerta del perill i del risc del lletraferit, que és com dir que el discurs, per desgràcia, també pot servir per fer mal, o per fer-s'hi mal: